

Παναγιώτης Τσιαμούρας – Το βλέμμα της Λάικα και ο «τρόμος της όρθιας στάσης»

«Τώρα εγώ θα ήθελα να ρωτήσω όποιον με ακούει, περιμένοντας απάντηση ασφαλώς μόνο στην καρδιά: Πιστεύετε στ' αλήθεια ότι η ανθρώπινη ζωή είναι πάντα και μόνο θρίαμβος σε βάρος του άλλου;», Anna Maria Ortese, *Corpo celeste*, Adelphi, 1997, σ. 32.

Πριν 65 χρόνια, στις 3 Νοεμβρίου 1957, σαράντα χρόνια από την Οκτωβριανή Επανάσταση, στην καρδιά του Ψυχρού Πολέμου, των ανταγωνισμών και του αγώνα για την κατάκτηση του διαστήματος, οι Σοβιετικοί υποχρεώνουν την ημίαιμη σκυλίτσα Λάικα να επιβιβαστεί στον διαστημικό δορυφόρο Σπούτνικ 2, με σκοπό να είναι το πρώτο ζωντανό πλάσμα που θα τεθεί σε τροχιά γύρω από τη Γη. Όπως θα σημειώσει η Χάνα Άρεντ, το γεγονός χαιρετίστηκε και αποθεώθηκε ως ένα βήμα προς την απελευθέρωση των ανθρώπων από τη γήινη φυλακή: «βήμα διαφυγής των ανθρώπων από τη φυλακή της γης».[1] Ήταν όμως μονάχα αυτό;

Αν και στον δορυφόρο υπήρχαν νερό και τροφή, δεν είχε γίνει καμιά πρόβλεψη για ασφαλή επιστροφή της, επομένως η μοίρα της Λάικα ήταν εξ αρχής προδιαγεγραμμένη: βέβαιος θάνατος. Από την άποψη αυτή η αποστολή της Λάικα στο διάστημα δεν ήταν μια «αποστολή αυτοκτονίας», [2] καθώς η αυτοκτονία προϋποθέτει την εκούσια, συνειδητή και με πρόθεση αφαίρεση της ζωής, αλλά μια ξεκάθαρη δολοφονία. Παρά τους τότε ισχυρισμούς των Σοβιετικών, ότι η Λάικα επέζησε για πάνω από τέσσερις ημέρες, σύμφωνα με όσα έρχονται στο φως τις τελευταίες δεκαετίες, η Λάικα σταμάτησε να δίνει σημεία ζωής λίγο μετά την εκτόξευση – ο θάνατός της θα πρέπει να ήταν επώδυνος, αποτέλεσμα ενός συνδυασμού θερμοπληξίας, καταπόνησης και ακραίου στρες. Είναι

λοιπόν ξεκάθαρο πως δεν ανήκει σε αυτή ο θλιβερός τίτλος του «πρώτου ζωντανού οργανισμού στο διάστημα», καθώς στην πραγματικότητα στο διάστημα θα πρέπει να έφτασε όχι ένα ζωντανό πλάσμα, αλλά ένα νεκρό σκυλί. Σε κάθε περίπτωση, δεδομένων των διαφορετικών εκδοχών ως προς το ποιες ήταν πραγματικά οι τελευταίες στιγμές της Λάικα, παραμένει το γεγονός ότι ο Σπούτνικ 2 έγινε το διαστημικό φέρετρο της Λάικα, μέχρι τη στιγμή που θα καεί κατά την επανείσοδό του στην ατμόσφαιρα της Γης (14 Απριλίου 1958). Από την άλλη, ακόμη αν δεχτούμε την επίσημη εκδοχή, πως «κατά τη διάρκεια αυτού του εκπληκτικού ταξιδιού, η Λάικα δεν έχασε καθόλου τη φυσική ηρεμία της» και πως ο θάνατός της υπήρξε «πολύ γλυκός», είναι αναμφισβήτητο ότι η Λάικα, δίχως καθόλου η ίδια να το επιθυμεί, εγκαινιάζει την κυρίαρχη σήμερα ρητορική της «ευημερίας των ζώων» και του «ευτυχισμένου κρέατος»: σε καταδικάζω σε θάνατο, αλλά προηγουμένως σε μεταχειρίζομαι καλά – ή τουλάχιστον προσποιούμαι ότι το κάνω. Περιττεύει ασφαλώς να σημειώσουμε τις ταλαιπωρίες που υπέστη η Λάικα, προκειμένου να είναι σε θέση να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις ενός τέτοιου ταξιδιού: ενέσεις, εξετάσεις, σύρματα στο κορμί, στενότητα χώρου, η αίσθηση της έλλειψης βαρύτητας, δονήσεις, «ταξίδια» σε φυγόκεντρους να προκαλούν ναυτία και πάει λέγοντας.

Μια άχρηστη θυσία; Ναι, τώρα μπορούμε να το πούμε. Όπως θα δηλώσει το 1998, ο Όλεγκ Γκαζένκο, ένας από τους τότε εκπαιδευτές της Λάικα, «όσο περνάει ο καιρός, μετανιώνω όλο και πιο πολύ για την επιλογή μας. Δεν ήταν απαραίτητη εκείνη η αποστολή, αφού όσα μάθαμε από αυτή δεν ήταν τόσα ώστε να δικαιολογούν τον θάνατο του σκύλου».[3] Το πείραμα αποσκοπούσε περισσότερο να αποτελέσει ένα πολιτικό μήνυμα παρά να προετοιμάσει έστω και με αυτόν τον αποτρόπαιο τρόπο τον δρόμο σε μια ανθρώπινη αποστολή. Και δεν πρόκειται μόνο για τη Λάικα, αν και αυτή άθελά της έγινε τόσο δημοφιλής. Όταν ο Νιλ Άρμστρονγκ, στις 20 Ιουλίου 1969, πάτησε το πόδι του στο φεγγάρι, κάνοντας τη γνωστή δήλωση: «Ένα μικρό βήμα για έναν άνθρωπο, ένα τεράστιο βήμα για την ανθρωπότητα», είχε φροντίσει να λησμονήσει ότι αυτό κάθε άλλο παρά ανταποκρινόταν

στην πραγματικότητα και πως δυστυχώς τα πρώτα «βήματα» δεν ήταν ανθρώπινα, αλλά των εκατοντάδων ζώων, της Λάικα όπως και όλων των υπόλοιπων μη ανθρώπινων, που προηγήθηκαν του βήματος των αστροναυτών. Ζώων που η ανθρώπινη ματαιοδοξία και ξιपाσιά, όχι μόνο η επιστημονική περιέργεια, αλλά και τα συμφέροντα των βιομηχανικών και στρατιωτικών συγκροτημάτων, υποχρέωσαν να βιώσουν εμπειρίες από τις οποίες τα ίδια θα προτιμούσαν να μείνουν μακριά: αν οι Σοβιετικοί είχαν «αδυναμία» στους σκύλους, οι επιστήμονες των ΗΠΑ προτιμούσαν τους πιθήκους[4] και εκείνοι της Γαλλίας τις γάτες – οι τελευταίοι το φθινόπωρο του 1963, σε διάστημα λίγων ημερών, θα εκτοξεύσουν δύο· η δεύτερη θα πεθάνει στη διάρκεια του πειράματος. Σε γενικές γραμμές στο διάστημα έχουν ταξιδέψει και συνεχίζουν να ταξιδεύουν (βλ. τα πειράματα που διεξάγονται στον Διεθνή Διαστημικό Σταθμό) τα πλέον απίθανα ζώα: από χελώνες, κατσαρίδες και αρουραίους μέχρι τα μικροσκοπικά βραδύπορα και τα καλαμάρια, καθώς τα έχουμε μετατρέψει με το ζόρι σε «εθελοντές», κοινώς σε πειραματόζωα: υποτίθεται θυσία για την «πρόοδο» της (ανθρώπινης) επιστημονικής γνώσης.

Η Λάικα είναι ένα από τα ζώα που θανατώθηκαν για τους ανθρώπους και που οι τελευταίοι φρόντισαν να τα παρουσιάσουν ως «ήρωες» και ως «συντρόφους στο ταξίδι για την κατάκτηση του διαστήματος», να τα τιμήσουν με γραμματόσημα, τραγούδια και μνημεία. Αλλά υπήρξαν και εκείνα τα ζώα που γρήγορα κατάλαβαν πού κοίταζε το ανθρώπινο βλέμμα και μάλλον δεν του έτρεφαν την παραμικρή εμπιστοσύνη. Για παράδειγμα, λιγότερο ήρωες ίσως, αλλά πολύ πιο υποψιασμένοι και οξυδερκείς υπήρξαν δύο σκύλοι της σοβιετικής ομάδας: οι Μπόλικ (1951) και Σμαλάια (1954) οι οποίοι, αφού υπέστησαν τη σχετική «εκπαίδευση», καταλαβαίνοντας μάλλον τι τους περίμενε, φρόντισαν να δραπετεύσουν λίγες ώρες πριν την εκτόξευση.

Σε μία από τις τελευταίες φωτογραφίες της η Λάικα, μέσα από εκείνο το πελώριο μηχάνημα όπου οι επιστήμονες την είχαν κλείσει, μας κοιτάζει, με βλέμμα που φαίνεται να ζητάει χάρη. Αλλά το δικό μας βλέμμα ήταν και είναι στραμμένο αλλού. Αν για

κάποια στιγμή φροντίζαμε να συναντηθούν τα βλέμματά μας, ίσως διακρίναμε στα μάτια της όσα ένιωσε και περιέγραψε η Ρόζα Λούξεμπουργκ, στην περίφημη επιστολή της προς τη Σόνια Λίμπκνεχτ (μέσα Δεκεμβρίου 1917), για τα βασανισμένα βουβάλια της Ρουμανίας – την οποία τόσο αρέσκονται να μνημονεύουν ορθόδοξοι αριστεροί και «κομμουνιστές», υποτίθεται για να υπογραμμίσουν την ευαισθησία της, αλλά στη συντριπτική πλειονότητά τους δίχως οι ίδιοι να δείχνουν την ελάχιστη διάθεση να υιοθετήσουν μια ανάλογη στάση ενσυναίσθησης απέναντι στα μη ανθρώπινα πλάσματα.

...Αχ, Σονίτσκα καλή μου, πρόσφατα σφίχτηκε η καρδιά μου. Στον προαύλιο χώρο που περπατώ φτάνουν συχνά κάρα του στρατού, φορτωμένα τσουβάλια ή παλιά χιτώνια και πουκάμισα από το μέτωπο· μερικές φορές λεκιασμένα με αίμα... ξεφορτώνονται εδώ, στέλνονται στα κελιά των γυναικών για να μπαλωθούν και μετά πάνε πίσω για να χρησιμοποιηθούν ξανά από τον στρατό. Τις προάλλες ένα από αυτά τα κάρα το έσερναν βούβαλοι αντί για άλογα. Δεν είχα ξαναδεί ποτέ από τόσο κοντά αυτά τα πλάσματα. Είναι πολύ πιο γεροδεμένα από τα δικά μας βόδια, με επίπεδα κεφάλια και κέρατα έντονα κυρτά προς τα κάτω, κι έτσι τα κρανία τους μάλλον μοιάζουν με των προβάτων. Είναι κατάμαυρα με μεγάλα ήρεμα μάτια. Έρχονται από τη Ρουμανία, είναι τρόπαια του πολέμου... Οι στρατιώτες που οδηγούσαν το κάρο είπαν πως ήταν πολύ δύσκολο να πιάσεις αυτά τα ζώα, που έτρεχαν διαρκώς άγρια, κι ακόμη πιο δύσκολο να τα χαλιναγωγήσεις – γιατί είχαν μάθει να είναι ελεύθερα. Τα είχαν ξυλοκοπήσει δίχως οίκτο, μέχρι να μάθουν ότι είχαν χάσει τον πόλεμο – σύμφωνα με την αρχή του «*vae victis*» (σ.σ. ουαί τοις ηττημένοις). Υπάρχουν καμιά εκατοσταριά στο Βρότσλαβ και μόνο. Ήταν συνηθισμένα στα πλούσια ρουμανικά λιβάδια και εδώ πρέπει να τα βγάλουν πέρα με λιγοστή άπαχη ζωοτροφή. Τα εκμεταλλεύονται αδίστακτα, να κουβαλάνε βαριά φορτία, να δουλεύουν μέχρι πραγματικά να πεθάνουν. Πριν από λίγες μέρες ήρθε ένα κάρο με τσουβάλια, τόσο υπερφορτωμένο που τα βουβάλια δεν κατάφεραν να το σύρουν

και να περάσουν το κατώφλι της πύλης. Ο στρατιώτης συνοδός, ένας φρικτός τύπος, άρχισε να χτυπάει τα φτωχά ζώα, με τη σκληρή λαβή του μαστίγιου του, τόσο βάρβαρα που η επόπτρια της πύλης, αγανακτισμένη, τον ρώτησε αν νιώθει έστω κάποια συμπόνια για τα ζώα. «Ούτε για εμάς τους ανθρώπους νιώθει κάποιος συμπόνια» απάντησε με ένα σατανικό γέλιο και υπερδιπλασίασε τις βουρδουλιές... Στο τέλος τα βουβάλια κατάφεραν να σύρουν το φορτίο, και να αποφύγουν τα χειρότερα, αλλά ένα από αυτά αιμορραγούσε... Σονίτσα, ξέρεις πως το δέρμα των βουβαλιών φημίζεται για το πάχος και την ανθεκτικότητά του, κι όμως είχε κατακοπεί. Την ώρα της εκφόρτωσης τα ζώα στέκονταν βουβά, απόλυτα εξαντλημένα, εντελώς ακίνητα. Εκείνο που αιμορραγούσε κοιτούσε μακριά μπροστά του και στο μαύρο του πρόσωπο και στα ήρεμα μαύρα μάτια του είχε την έκφραση παιδιού που είχε κλάψει. Ενός παιδιού που έχει τιμωρηθεί άγρια και δεν ξέρει γιατί κι ούτε ξέρει πώς να ξεφύγει από αυτό το μαρτύριο της ωμής βίας... Εγώ στεκόμουν εκεί και το ζώο με κοίταξε· δάκρυα έτρεξαν από τα μάτια μου – ήταν τα δικά του δάκρυα. Τα βάσανα ενός πολυαγαπημένου μου αδερφού δεν θα μπορούσαν να με συγκινήσουν πιο βαθιά από όσο η ανικανότητά μου μπροστά σε αυτή τη βουβή οδύνη. Πόσο μακριά, πόσο άπιαστα, πόσο χαμένα ήταν τα πλούσια πράσινα λιβάδια της Ρουμανίας! Πόσο διαφορετικά εκεί έλαμπε ο ήλιος και φυσούσε ο άνεμος· πόσο διαφορετικά ήταν εκεί με το όμορφο τραγούδι των πουλιών και το μελωδικό μουγκανητό των βοδιών! Αντίθετα εδώ: η φρικτή αυτή ξένη πόλη, ο αποπνικτικός στάβλος, το βρομερό σανό ανακατεμένο με σάπιο άχυρο, οι παράξενοι απαίσιοι άνθρωποι και τα χτυπήματα, το αίμα να τρέχει από ανοιχτές πληγές... Φτωχέ μου βούβαλε, φτωχέ αγαπημένε αδερφέ μου, είμαι τόσο ανίσχυρη, τόσο άφωνη όσο εσύ. Είμαι ένα μ' εσένα στον πόνο, στην αδυναμία, στη νοσταλγία. Στο μεταξύ οι κρατούμενες συνωστίζονταν η μια πάνω στην άλλη καθώς ξεφόρτωναν γρήγορα το κάρο και κουβαλούσαν τα βαριά σακιά μέσα στο κτίριο. Αντίθετα ο στρατιώτης με τα χέρια στις τσέπες βημάτιζε πάνω κάτω στο προαύλιο, χαμογελώντας μόνος του, ενώ σφύριζε έναν γνωστό σκοπό. Όλο το μεγαλείο του πολέμου πέρασε μπροστά από τα μάτια μου. [5]

Ότι αυτή η αγάπη της για τα κάθε είδους ζώα, τα φυτά και τη φύση ήταν ελάχιστη ορθόδοξη και δύσκολα θα γινόταν αποδεκτή από τους σκληροπυρηνικούς «επαναστάτες» του κόμματος το αντιλαμβάνονταν και η ίδια η Λούξεμπουργκ, όπως σημειώνει σε μια άλλη –λιγότερο γνωστή αυτήν τη φορά– επιστολή της πάλι προς τη Σόνια Λίμπκνεχτ με ημερομηνία 2 Μαΐου 1917.

Τι διαβάζω; Κυρίως βιβλία φυσικών επιστημών: βοτανικής και ζωολογίας. Χθες μάλιστα διάβασα κάτι για τις αιτίες της μείωσης των ωδικών πουλιών στη Γερμανία: είναι η αυξανόμενη ορθολογική καλλιέργεια των δασών και των κήπων και η γεωργία που σιγά σιγά καταστρέφουν όλες τις φυσικές συνθήκες φωλεοποίησης και διατροφής τους – κούφια δέντρα, ακαλλιέργητες εκτάσεις, θάμνοι και μικρά δέντρα, ξηρά φύλλα στο έδαφος των κήπων. Στενοχωρήθηκα πολύ, όταν το διάβασα. Δεν είναι τόσο το τραγούδι για τους ανθρώπους που μ' ενδιαφέρει, αλλά η εικόνα του σιωπηλού, αδυσώπητου μαρασμού αυτών των μικρών πλασμάτων που μου προκαλεί τέτοια θλίψη, ώστε να δακρύζω. Μου φέρνει στο μυαλό ένα ρωσικό βιβλίο του καθηγητή Ζίμπερ[6] για τον μαρασμό των ερυθρόδερμων της Βόρειας Αμερικής, που διάβασα όταν ήμουν στη Ζυρίχη: και αυτοί σιγά σιγά εκδιώχθηκαν από τα εδάφη τους από τους πολιτισμένους ανθρώπους και καταδικάστηκαν σε έναν σιωπηλό, βάνουσο μαρασμό. Δίχως να παρεξηγηθώ, εγώ είμαι άρρωστη, αν τώρα το καθετί με συγκλονίζει βαθιά. Κι όμως, ξέρεις; Μερικές φορές έχω την αίσθηση πως δεν είμαι καθόλου ένα πραγματικό ανθρώπινο πλάσμα, αλλά ένα οποιοδήποτε πουλί ή κάποιο άλλο ζώο σε όχι τόσο πετυχημένη ανθρώπινη μορφή. Μέσα μου αισθάνομαι περισσότερο στο σπίτι μου στη γωνίτσα ενός κήπου ή όπως εδώ σε ένα λιβάδι μες στα χορτάρια και στις σφήκες παρά σε ένα συνέδριο του κόμματος. Ασφαλώς σ' εμένα μπορώ άνετα να τα εκμυστηρευτώ αυτά, αφού δεν θα σπεύσεις να με υποψιαστείς ότι προδίδω τον σοσιαλισμό. Γνωρίζεις ότι παρ' όλα αυτά ελπίζω να πεθάνω στο μετερίζι μου: στα οδοφράγματα ή στη φυλακή. Όμως το βαθύτερο εγώ μου ανήκει περισσότερο στα

πουλιά παρά στους «συντρόφους» μου.[7]

Ίσως πάλι θα μπορούσαμε να δούμε όσα θα σημειώσει ο Γκούσταβ Λαντάουερ (1870–1919) –και αυτός θύμα των ακροδεξιών παραστρατιωτικών και της αντίδρασης που κατέπνιξε τα γερμανικά επαναστατικά εγχειρήματα– στο δοκίμιο που αφιέρωσε στο «ζωικό θεμέλιο» που είναι κοινό σε όλα τα πλάσματα (1918). Εκεί ο Λαντάουερ θυμίζει ότι κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού του ένωσε στοργή ακόμη και για μια μύγα και, αφού στοχάστηκε «τα σκοινιά συμπάθειας που μας έλκουν προς όλα τα ζώα και προς ολάκερο τον κόσμο», υποστηρίζει ότι «οφείλουμε να σταθούμε στη ζωότητά μας και να τη στοχαστούμε», για να βρούμε πιο ελεύθερη και αυθεντική την ανθρωπότητά μας».[8]

Εξάλλου, αν συνεχίσουμε να μη θέλουμε το δικό μας βλέμμα να ανταμωθεί με το βλέμμα των μη ανθρώπινων υπάρξεων, κινδυνεύουμε να μην αντιληφθούμε ούτε την απουσία αέρα και χώρου, ούτε την εξαφάνιση των δέντρων και των μη ανθρώπινων υπάρξεων, όταν κάθε τετραγωνικό μέτρο θα έχει καταληφθεί από έναν άνθρωπο και θα είναι ορατό το τέλος του ουράνιου σώματος πάνω στο οποίο εξακολουθούμε να ζούμε. Για πόσο ακόμα;

Όταν τα δηλητηριώδη αέρια δεν θα επαρκούν πια, κάποιος άνθρωπος σαν όλους τους άλλους στα απόκρυφα ενός δωματίου αυτού του κόσμου θα ανακαλύψει ένα ασύγκριτο εκρηκτικό, μπροστά στο οποίο όλα τα σημερινά εκρηκτικά θα μοιάζουν αθώα παιχνιδάκια. Και μετά ένας άλλος άνθρωπος, κι αυτός σαν όλους τους άλλους, μόνο λίγο πιο άρρωστος, θα κλέψει αυτό το εκρηκτικό και θα σκαρφαλώσει στο κέντρο της γης, για να το τοποθετήσει στο σημείο εκείνο όπου θα φέρει το μέγιστο αποτέλεσμα. Θα γίνει μια φοβερή έκρηξη που κανείς δεν θα προλάβει ν' ακούσει και η γη, αφού θα ξαναπάρει τη μορφή του νεφελώματος, θα περιπλανιέται στους αιθέρες δίχως παράσιτα και δίχως αρρώστιες.[9]

Το βλέμμα της Λάικα επιστρέφει κάθε φορά που αντιστεκόμαστε στην παράλογη καθημερινή καταδίκη ενός ανυπολόγιστου αριθμού ζώων όπως –θα πρέπει να– επιστρέφει κάθε φορά που διεκδικούμε ένα μέλλον διαφορετικό από αυτό που μας επιφυλάσσει η ανθρωποκεντρική υπεροψία. Αλλά κι εμείς θα πρέπει να επιστρέφουμε σε εκείνο σε βλέμμα κάθε φορά που θέλουμε να ανοίξουμε έναν τρόπο διαφυγής από μια αρπακτική οικονομική και πολιτική πραγματικότητα που δεν θα είναι παγιωμένη στις επιταγές του ανθρωποκεντρισμού. Γιατί η Λάικα μας νεύει προς μια άλλη πραγματικότητα, προς ένα άλλο μέλλον όπου το πρωτεύον δεν θα είναι απλώς η (ευτυχισμένη) αποανάπτυξη, η με κάθε τρόπο όσο γίνεται μεγαλύτερη επιβίωση του είδους μας πάνω σε έναν πλανήτη κατοικημένο από έμψυχους και «άψυχους» πόρους, τους οποίους πρέπει μονάχα να εκμεταλλευόμαστε με περισσότερη σύνεση και προνοητικότητα, αλλά όπου αποδεχόμενοι την κοινή θνητότητα των αισθανόμενων όντων θα βλέπουμε στον άλλο ως δυνατότητα λύτρωσης και αναγέννησης. Επομένως όχι τόσο και όχι κυρίως μια οικονομική όσο και προπαντός μια ανθρωπολογική αποανάπτυξη, μια νέα ανθρωπογένεση, μια επαναφορά του είδους μας στη χοϊκότητά του, γιατί, όπως θα γράψει ο Ελίας Κανέττι, αναφερόμενος στον Φραντς Κάφκα, δεν υπάρχει άλλη οδός λύτρωσης.

Σ' ένα γράμμα στη Φελίτσε [ο Κάφκα] δημιουργεί την καταπληκτική φράση «ο τρόμος της όρθιας στάσης». Ερμηνεύει ένα όνειρο που είχε δει εκείνη, και από την ερμηνεία που δίνει δεν είναι δύσκολο να μαντέψουμε το περιεχόμενό του. «Αντίθετα, θέλω να ερμηνεύσω το όνειρό σου. Εάν δεν είχες ξαπλώσει καταγής ανάμεσα στα ζώα, δεν θα μπορούσες να δεις τον ουρανό με τ' αστέρια και δεν θα είχες λυτρωθεί. Δεν θα είχες ξεπεράσει τον τρόμο της όρθιας στάσης. Το ίδιο συμβαίνει και σε μένα: είναι ένα κοινό όνειρο, που ονειρεύτηκες και για τους δυο μας». Πρέπει να ξαπλώσει κανείς καταγής, ανάμεσα στα ζώα, για να λυτρωθεί. Η όρθια στάση σημαίνει την εξουσία των

ανθρώπων πάνω στα ζώα· αλλά ειδικά σ' αυτήν την προφανή στάση εξουσίας του ο άνθρωπος είναι εκτεθειμένος, ορατός και ευάλωτος. Γιατί αυτή η εξουσία είναι συγχρόνως και ενοχή, και μόνο όταν ξαπλώνει κανείς καταγής ανάμεσα στα ζώα μπορεί να δει τα άστρα που τον λυτρώνουν από αυτή την τρομαχτική εξουσία του ανθρώπου. [10]

[1] Χάννα Άρεντ, *Η ανθρώπινη κατάσταση (Vita activa)*, μτφ. Στέφανος Ροζάνης & Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος, Γνώση, 1986, σ. 11.

[2] Ιωσήφ Α. Μποτετζάγιας, *Η ανθρώπινη ιστορία των σκύλων*, Αλεξάνδρεια, 2017, σ. 162.

[3] Βλ. και <https://el.wikipedia.org>.

[4] Ένα χρόνο μετά τη Λάικα, στις 13 Δεκεμβρίου 1958, οι ΗΠΑ θα στείλουν σε ύψος περίπου 500 χιλιομέτρων τον μικρό πίθηκο Γκόρντο, που δεν θα επιστρέψει ζωντανός: η κάψουλα του θα πέσει στον Ατλαντικό Ωκεανό, αλλά δεν θα βρεθεί ποτέ.

[5] Ολόκληρη η επιστολή –εδώ τροποποιημένη μετάφραση– και στο https://www.efsyn.gr/nisides/179042_100-hronia-aro-ti-dolofoni-a-tis-kokkinis-rozas. Το επεισόδιο αποτελεί ένα προμήνυμα της βαρβαρότητας που έμελλε να χτυπήσει και την ίδια τη Λούξεμπουργκ. Ωστόσο από εκείνη τη συνάντηση φαίνεται να έρχεται και ένα μακρινό φως, σχεδόν μια έκλαμψη. Στην ενσυναίσθηση που συνδέει τη φυλακισμένη με το τραυματισμένο ζώο διαφαίνεται μια μορφή αντίστασης, μια απάντηση στην ανθρώπινη αγριότητα. Και πράγματι αυτή η ικανότητα της Λούξεμπουργκ να νιώθει ότι στον πόνο και στην οδύνη συνδέεται με το ζώο ήταν ένας τρόπος –ίσως ακόμη πιο ριζοσπαστικός– να ξανασκεφτεί τον άνθρωπο. Ούτε μπορούσε να υπάρξει πιο επείγον

καθήκον: σε εκείνο το ενσυναισθητικό βίωμα αντανακλάτο η καταστροφή που, στο ανθρωπολογικό επίπεδο, αντιπροσώπευε ο πόλεμος· αλλά την ίδια στιγμή υπήρχε και η απόπειρα να φανταστούμε έναν δρόμο σωτηρίας για ανθρώπους και ζώα.

[6] Ο Νικολάι Ιβάνοβιτς Ζίμπερ (1844-1888) ήταν ουκρανός οικονομολόγος, καθηγητής και ένας από τους πρώτους υποστηρικτές του μαρξισμού την περίοδο της Ρωσικής Αυτοκρατορίας.

[7] Rosa Luxemburg, *Lettere 1893-1919*, σε επιμ. Lelio Basso & Gabriella Bonacchi, Editori Riuniti, 1979, σσ. 229-232, το απόσπασμα στη σ. 231.

[8] Gustav Landauer, «Von der tierischen Grundlage», σε *Werkausgabe*, τόμ. III: *Dichter, Ketzer, Außenseiter: Essays und Reden zu Literatur, Philosophie, Judentum*, σε επιμ. Gert Mattenklott & Hanna Delf, Akademie Verlag, 1997, σσ. 221-226.

[9] Ίταλο Σβέβο, *Η συνείδηση του Ζήνωνα*, μτφ. Κούλα Καφετζή, Το Βήμα βιβλιοθήκη, 2007, σ. 462, μετάφραση τροποποιημένη. Ωστόσο ένας από τους πρώτους που περιέγραψαν τις συνέπειες της χρησιμοποίησης των ζώων για στρατιωτικούς-πολεμικούς σκοπούς εκ μέρους των ανθρώπων είναι ο Λουκρήτιος στο *De rerum natura* (βλ. Λουκρητίου, *Περί Φύσεως. Η κληρονομιά ενός επίμονου κηπουρού*, προλ.-μτφ.-σημ. Θεόδωρος Δ. Παπαγγελής, Gutenberg, 2021) σε ένα αξεπέραστου ρεαλισμού απόσπασμα το οποίο ακόμη και σήμερα, ύστερα από πάνω από δύο χιλιάδες χρόνια, εξακολουθεί να συγκλονίζει με την ωμότητα της περιγραφής (5.1308-1340), από το οποίο αντιγράφουμε εδώ μονάχα τους τελευταίους στίχους: «Κι αυτοί που πίστευαν πως τα θηρία τα είχαν από πριν καλά δαμάσει/ τα βλέπαν τώρα να λυσομανάν την ώρα του πολέμου και της δράσης/ απ' τις πληγές τους, από τις κραυγές, τον πανικό, το φόβο, την αντάρα – / εκτός ελέγχου όλα, και κανείς δεν είχε τρόπο να τα κουμαντάρει./ Σκορπίζουν σε διάφορες μεριές τα θηριώδη κτήνη, σαν τα βόδια/ της Λουκανίας [ελέφαντες] που εδώ κι εκεί σκορπίζουν χτυπημένα από μαχαίρι/ αφήνοντας ξοπίσω τους πληγές και χαλασμό, κι όχι σ'

εχθρούς μονάχα».

[10] *Elias Canetti, Η άλλη δίκη. Τα γράμματα του Κάφκα στη Φελίτσε*, μτφ. Αλέξανδρος Ίσαρης, *Scripta*, 2002, σ. 103.